
XX. SZÁZAD

Az első világháború globális nézőpontból

A *Daniel Marc Segesser* által készített könyv az első világháborút mutatja be. Szerzője 1996-tól foglalkozik a háború kérdésével, 2006-ban habilitált és kinevezték a legújabb kori történelem docensének. 2007 óta a Berni Egyetem Történelem Tanszékének munkatársa.

A kötet kilenc fejezetből áll. Az első fejezetben (Einleitung), Segesser bevezetéséből kiderül, hogy az első világháború a mai napig a világtörténelem azon eseményei sorába tartozik, mely fontos helyet foglal el az emberek emlékezetében. Főként azért, mert ez a háború egy szélsőségekkel teli korszak nyitánya volt. Manapság a brit történeti irodalomban mint Great War (Nagy Háború), Franciaországban mint Grande Guerre (Nagy Háború), Ausztráliában egyszerűen csak War of 1914–18 (1914–18 háborúja) szerepel, de a XX. század „öskatasztrófájaként” is aposztrófálják. Német történészek a XX. század „bevésődött eseményeként” jellemzik a háborút. Ha jobban belegondolunk, akkor nyilvánvaló, hogy a globális katonai összetűzések nem csupán a XX. század jelenségei voltak. De ezt a háborút az emberek tudatosan indították el és vívták meg és csak akkor adták fel, amikor már erőforrásaik kimerültek.

A szerzőnek az a célkitűzése, hogy az első világháborút globális perspektívából szemléltesse. A hangsúlyt nem az európai változásokra helyezi, hanem azt szeretné megállapítani, hogy melyek voltak azok a globális okok, amelyek az európai és az Európán kívüli világot ebbe a háborúba belesodor-ták. A szerző arra a kérdésre is szeretne választ kapni, hogy a háború milyen hatást gyakorolt a frontokon harcoló és a hátszországban maradó emberekre. A szerző elemzi, hogy milyen szerepet játszott a nagy háború a háborús bűnösség kérdésének és a nemzetközi jognak az alakulásában, Segesser azt is kiemeli, hogy hogyan és miért fejeződött be a háború, a befejezésnek milyen következményei lettek és milyen módon maradt meg a háború az emberek emlékezetében.

A második fejezet (Ausgangslage) három alfejezetre tagolódik. A (Die Krieg führenden Mächte) alfejezetből megtudhatjuk, hogy 1914-ben Auszt-

ria-Magyarország még mindig európai nagyhatalomnak számított és a Német Birodalom hű szövetségésének tekintették. Ekkor a Német Birodalom, Ausztria-Magyarországgal ellentétben politikai gazdasági szempontból is feltörekvő nemzetállamnak számított. A háború kiváltó okai között nem csak a nagyhatalmak rivalizálása szerepelt, hanem az Oszmán Birodalom által uralt területek feszültségei is. Az Oszmán Birodalom legnagyobb problémája az volt, hogy lakóinak többsége nem érezte úgy, hogy az oszmán állam hűséges alattvalója. 1914-ben Oroszország még ugyan agrárállam volt, de a XIX. század utolsó évtizedeiben és a XX. század elején iparosodása erőteljesen előrehaladt. 1870-től a háború kitöréséig Franciaország gazdasági és társadalmi fejlődése kevésbé volt látványos. Indiában a belpolitikai helyzet az első világháború kitörése előtt csak látszólag volt békés. 1914-re az Amerikai Egyesült Államok a nagyhatalmak sorába lépett. Kelet-Ázsiában központi szerepet játszott Japán politikai, gazdasági és társadalmi fejlődése. A második fejezet második alfejezetéből (Imperialismus und Mächterivalität – Die globalen Ursachen des Ersten Weltkrieges) megtudjuk, hogy XIX. században a szállítási és kommunikációs viszonyok forradalmi átalakulása új lehetőségeket nyitott meg az európai hatalmak előtt, noha az európai államok már a XV. századtól uralták a világtengereket, ezáltal a világkereskedelmet is. A harmadik alfejezet (Kriegspläne) azt hangsúlyozza, hogy Európában a milliós létszámú hadseregek felállítása a XIX. század végén és a XX. század elején ahhoz vezetett, hogy a mindenkor katonai vezetés arra kényszerült, hogy konkrét tervek készítsen a felszerelés, szállítás és ellátás kérdésében. Európán kívül a középhatalmak különösebben nem foglalkoztak haditervek készítésével.

A harmadik fejezet (Julikrise und Kriegsschuldfrage) azt a kérdést vizsgálja, melyet *George F. Kennan* is felvetett: ki viseli a felelősséget „a XX. század őskatasztrófájáért”. A Német Birodalom felelősségében jórészt egyetértenek a történészek, mert a Német Birodalom feltétlenül támogatta az Osztrák-Magyar Monarchiát Szerbia ellenében és a német vezetés merevnek bizonyult a tárgyalások során Nagy-Britanniával, Franciaországgal és Oroszországgal szemben. De az is tény, hogy a németek ellenfelei a maguk részéről keveset tettek a háború elkerüléséért. A háború felelősségének kérdése fókuszában két nézőpont áll: egyrészről a régebbi és mélyen gyökerező problémák, ellentétek, másrészt a politikusok, katonák és más döntéshozók magatartása az úgynevezett „júliusi-krízis” során. A szerző kiemeli berlini és bécsi politikai és katonai körök, II. Vilmos császár és Ferenc József szerepét.

A negyedik fejezet (Der Verlauf des Krieges) hat alfejezetre tagolódik. Az első alfejezet (Westfront) a nyugati front helyzetét mutatja be. Ugyan

Európában az első világháború első lövései nem a nyugati hadszíntéren dördültek el, mégis ez a terület lett a központi helyszíne a háborúnak. Itt a háborús cselekmények 1914. augusztus 2-án vették kezdetüket, miután Belgium nem fogadta el a német ultimátumot, amely a Franciaország elleni támadáshoz átvonulást követelt. 1914 végére nyugaton állóháború alakult ki. A következő alfejezet (Ostfront) a keleti fronttal foglalkozik. 1914 előtt a német katonai vezetés tervei között a keleti front csupán másodlagos szerepet töltött be. Az orosz támadás 1914. augusztus 12-én vette kezdetét. A harmadik alfejezet (Weitere Fronten in Europa und dem Nahen Osten) ezzel a gondolattal kezdődik: a világháború első lövéseit Európában a Balkánon adták le. 1914. július 28-án az Osztrák–Magyar Monarchia vezetése úgy döntött, megindítja a háborút Szerbia ellen. A első időszakban Bulgária mellett Olaszország volt az a semleges állam, melynek támogatását nemcsak az antant, hanem a központi hatalmak is meg kívánták szerezni. A kaukázusi harcok 1914 novemberében vették kezdetüket, mert az Oszmán Birodalom hadat üzent az antantnak. A negyedik alfejezet (Seekrieg) a tengereken folyó harcokat mutatja be. Az első világháború előtt a brit haditengerészeti vezetés megígérte a kormánynak, olyan helyzetben lesz, hogy meg tudja védeni a birodalom tengeri útjait. Az ötödik alfejezet (Der Krieg in Afrika) bemutatja, hogy 1914 júliusának végén illetve augusztus elején, Nagy-Britannia hadba lépésével felvetődött a kérdés: milyen szerepet fognak betölteni az Afrikában lévő gyarmatok? A Német Birodalom katonai vezetésének ebben a tekintetben elsősorban támadó jellegű tervei voltak. Annak ellenére, hogy az afrikai kolóniák a háború menetében alárendelt szerephez jutottak, egészen korán sor került katonai műveletekre a fekete kontinensen. A legrövidebb ideig tartó konfliktus a német kolóniában, Togóban zajlott le. A másik német gyarmat, a Kamerun elleni beavatkozás a földrajzi elhelyezkedés és a sűrű trópusi őserdő miatt már nem volt ilyen egyszerű. Az Overseas Defence Committee úgy vélte, hogy német Délnyugat-Afrika megszerzése helyi fegyveres erőkkel is lehetséges. A hatodik alfejezet (Operationen in Ostasien und dem Pazifik) Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán helyzetét vizsgálja fel. Az itteni harcokat az ausztrál tüzérség egyik ütege kezdte meg. A japán hadmozdulatok első célja a németek kezében lévő, Shandong-félszigeten elterülő Tsingtao kikötőváros volt. Japán mellett aktív szerepet vállaltak a Csendes-óceánon Ausztrália és Új-Zéland kormányai és csapatai. Az ausztrál csapatok nem ütköztek ellenállásba, amikor Új-Guineát elfoglalták. Az első világháborúnak tartós következményei lettek Kínára nézve, mert a kínai kormány semmiképpen nem akart ebben a háborúban a nagyhatalmak játékszerévé válni.

Az ötödik rész (Front und Heimatfront) négy alfejezetre tagozódik. Az első alfejezetből (Frontalltag im Schützengraben) kiderül, hogy az első világháború idején a hadviselő államok vezetői férfiak millióit mozgósították és alkalmazták. Nagy részük azonban nem került közvetlen kapcsolatba a fronttal. A második alfejezet (Waffen und Technologien) az első világháborúban használt fegyverekkel és harci technikával foglalkozik. A szerző részletesen ír a harci gázok és a tengeralattjárók bevetéséről. A harmadik alfejezet (Mobilisierung von Wirtschaft und Gesellschaft) bemutatja, hogy a háború nem csak a fegyverek és lőszeres háborúját jelentette, hanem gazdasági háborút is, mely a mezőgazdaságot és az egész társadalmat is érintette. Az utolsó alfejezet (Der Alltag in der Heimat) áttekinti, hogy a háború kezdetétől milyen gyorsan növekedett a munkanélküliség. A nők számára új helyzetet hozott a világháború, hiszen a sorozott férfiak frontra vonulása miatt most először maradtak egyedül, csak magukra számíhattak. Drámai-an megváltoztak a fiatalok és a gyermekek életkörülményei is, a hadkötelezettség életkorát 21 évről 18 évre szállították le.

A hatodik fejezetben (Kriegsverbrechen und Völkerrecht) az író arról számol be, hogy milyen jogi, vallási és morális normákat sértett meg a hadviselő országok katonai vezetése a harcok során. A nemzetközi hadijog legfontosabb konfliktusai közé tartozott a korlátlan tengeralattjáró háború meghirdetése és alkalmazása, valamint a Lusitania elsüllyesztése. Súlyos atrocitásnak számított a civil lakosság internálása, a légi- és gázháború, a törökök által elkövetett tömeggyilkosságok az örmények ellen.

A hetedik fejezet (Kriegswende, Kriegsende und Revolution) három alfejezetet tartalmaz. Az első alfejezetben (Revolution in Russland und Kriegseintritt der USA) láthatjuk, hogy milyen bel- és külpolitikai problémákkal küzdött az Orosz Birodalom már a háború kezdetén. Az USA nem csatlakozott közvetlen módon az antant hatalmak táborához, mivel ez ellenkezett volna Wilson elnök elveivel. A második alfejezetben (Kriegsmüdigkeit global) megmutatkozik az egyes országok kimerültsége, például az oroszoknál, az íreknél, az ausztráloknál, a németeknél és a franciáknál. Ebben a tekintetben csak Japán volt a háború haszonélvezője. A harmadik alfejezet (Militärische Niederlage oder wirtschaftlich-gesellschaftliche Erschöpfung) bemutatja, hogy miért ért véget a háború: egyrészt a katonai vereségek, másrészt a lakosság teljes kimerülése miatt.

A nyolcadik fejezet (Der Friedensschluss) a békekötések rendszerét és az új világrend kialakítását vázolja fel. A kilencedik és egyben utolsó fejezet (Der erste Weltkrieg in der Erinnerung) az európai és Európán kívüli emlékezés kultúráját mutatja be, nyilvános, háborús emlékhelyeket világszerte.

A háborús élmények terjesztésében szerepet játszott a film, a fényképezés és a színes nyomtatás is. Ebben a részben a szerző közli az első világháborúval foglalkozó történeti szakirodalom fontosabb darabjait.

Daniel Marc Segesser műve egy jól megírt áttekintés, mely olyan kérdéseket is érint – a háborús bűnösség és a népirtás – amelyek az eddig megjelent összefoglalásokban kisebb jelentőséget kaptak. A mű utolsó oldalain átfogó és bőséges irodalomjegyzéket találunk, mindez növeli a kézikönyv szakmai hitelességét.

Daniel Marc Segesser: Der Erste Weltkrieg in globaler Perspektive (Az első világháború globális nézőpontból). Marix Verlag, Wiesbaden, 2010. 249.

Lukács Anna